

Valmiuslakia valmistelevan työryhmän mietintö / lausunto oikeusministeriölle

Ympäristöterveysjaosto 19.02.2026
399/11.05.00.00/2026

Valmistelu ja lisätiedot
Tiina Tiainen, I kaupungineläinlääkäri-hygieenikko
etunimi.sukunimi@porvoo.fi

Oikeusministeriö pyytää lausuntoa työryhmän mietinnöstä, joka sisältää ehdotuksen uudeksi valmiuslaiksi. Hallituksen esitys uudeksi valmiuslaiksi on tarkoitus antaa eduskunnalle vuoden 2026 aikana. Kuka tahansa voi antaa lausunnon. Lausunto pyydetään antamaan vastaamalla lausuntopyyntöön lausuntopalvelun kautta 27.2.2026 klo 16.15 mennessä. Lausuntopalautteen käsittelyn helpottamiseksi lausunnot pyydetään jaottelemaan vastausohjeiden mukaisesti.

Uudistuksen tavoitteena on saattaa valmiuslaki vastaamaan nykyaikaista käsitystä yhteiskunnan kokonaisturvallisuudesta ja sitä uhkaavista tekijöistä. Tavoitteena on johdonmukainen, ajantasainen ja perustuslain kanssa sopusoinnussa oleva sääntelykokonaisuus, joka tarjoaa edellytykset tehdä poikkeusolojen hallitsemiseksi oikea-aikaiset päätökset sekä sisältää asianmukaiset ja riittävät toimivaltuudet näiden päätösten toteuttamiseksi.

Valmiuslain tarkoituksena on poikkeusoloissa turvata väestön toimeentulo ja maan talouselämä, ylläpitää oikeusjärjestystä, perusoikeuksia ja ihmisoikeuksia sekä turvata valtakunnan alueellinen koskemattomuus ja itsenäisyys. Tämän tarkoituksen saavuttamiseksi poikkeusoloissa saatetaan tarvita viranomaisen poikkeuksellisia toimivaltuuksia. Valmiuslaissa säädetään normaalista poikkeavista toimivaltuuksista esimerkiksi perusoikeuksista poikkeamiseen, valtiontalouden hoitoon ja hallinnon järjestämiseen poikkeusoloissa.

Ympäristöterveydenhuollon toimintaan liittyvät seuraavat lakiehdotuksen kokonaisuudet:

Luvun 1 yleisten säännösten mukaan varautuminen käsittäisi voimassa olevasta sääntelystä poiketen myös varautumisen poikkeusoloja lievempiin, niin sanottuihin normaaliolojen häiriötilanteisiin.

Varautumisvelvollisuudesta säädettäisiin tarkemmin valmiuslain 2. luvussa. Uutena velvoitteena on riskinarvioinnin ajantasaisuudesta huolehtiminen. Säännöksessä on kyse toimintaympäristössä tapahtuvien muutosten jatkuvasta seurannasta, mikä on lähtökohtaisesti tarpeellinen velvoite korostaen varautumisen ajantasaisuutta.

Poikkeusolojen hallinnan ohjauksesta ja hallinnon erityisjärjestelyistä säädettäisiin luvussa 4. Viranomaisen on valmiuslain mukaisia toimivaltuuksia käyttäessään tai muutoin tämän lain tarkoituksen

kannalta tärkeää asiaa hoitaessaan tiedotettava toiminnastaan tehostetusti sekä erityisesti huolehdittava viestinnän oikea-aikaisuudesta ja saatavuudesta väestön tiedonsaannin turvaamiseksi.

Hallinnon järjestämisestä poikkeusoloissa säädettäisiin valmiuslain luvussa 6. Ehdotetut toimivaltuudet koskisivat mm. kunnan hallintoa ja niiden tarkoituksena olisi hallinnon tehokkaan toiminnan turvaaminen poikkeusoloissa. Tehokkaasti toimivaa hallintoa voidaan pitää välttämättömänä poikkeusolojen asianmukaisen hallinnan kannalta.

Työvoiman saatavuuden turvaamisesta säädettäisiin luvussa 7. Sääntelyllä pystyttäisiin siten vakavissa poikkeusoloissa viimesijaisesti turvaamaan sekä viranomaisten että muiden poikkeusolojen hallinnan kannalta tärkeiden toimijoiden välttämättömiä henkilöstöresursseja poikkeamalla palvelussuhteen ehdosta ja rajoittamalla irtisanoutumisoikeutta. Poikkeusolot voivat monissa skenaarioissa johtaa sekä siihen, että osa normaaliolojen henkilöstöstä ei tilapäisesti ole niiden hallinnan kannalta keskeisten toimijoiden käytettävissä, että samojen toimijoiden työtaakan merkittävään ja äkilliseen lisääntymiseen. Poikkeusolojen hallinnan kannalta tärkeiden viranomaisten ja muiden toimijoiden välttämättömät henkilöstöresurssit on tällöin voitava viimekätisesti turvata lukuun ehdotettujen lisätoimivaltuuksien kautta.

Työvelvollisuudesta säädettäisiin luvussa 8. Luvussa säädettäisiin työvelvollisuutta koskevista poikkeusolojen lisätoimivaltuuksista, joita olisivat 44 §:n mukainen sosiaali- ja terveydenhuollon työvelvollisuus, 45 §:n mukainen väestönsuojelutehtävien suorittamisvelvollisuus sekä 46 §:n mukainen yleinen työvelvollisuus. Sosiaali- ja terveydenhuollossa poikkeusta voitaisiin soveltaa esimerkiksi suuronnettomuuksissa, joissa sen toiminnot voisivat olennaisesti vaarantua. Työvelvollista ei voitaisi kuitenkaan määrätä hoitamaan sellaisia tehtäviä, joiden hoitamiseksi on muualla sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännössä säädetty erityiseksi edellytykseksi virkasuhde. Väestönsuojelutehtävien suorittamisvelvollisuus voisi tulla sovellettavaksi, jos pelastuslain mukainen velvollisuus osallistua pelastustoimintaan ei enää riittäisi tai tarvittaisiin pidempiaikaista toimintaa. Vaikka väestönsuojelun tehtävistä vastaavien organisaatioiden henkilöstöresurssit pelastuslain mukaan suunnitellaan, varataan ja koulutetaan etukäteen, on välttämätöntä, että väestönsuojelutehtäviin voitaisiin määrätä myös henkilöitä, joita ei ole varattu etukäteen.

Sosiaali- ja terveydenhuollon turvaamisesta säädettäisiin luvussa 14. Kunnan terveydensuojeluviranomainen on keskeinen toimija silloin, kun häiriötilanteesta aiheutuu elinympäristön välityksellä terveyshaittoja tai riskejä niiden aiheutumisesta. Sääntelyn tarkoituksena on mahdollistaa terveydensuojelutehtäviin varattujen voimavarojen kohdentaminen häiriötilanteen hoitamiseen ja korkeariskisempään toimintaan esimerkiksi säteilyvaaratilanteissa tai merkittävässä talousveden laatuun ja saatavuuteen liittyvissä häiriöissä, joissa tulee arvioida merkittävien resurssien mm.

puhdistustoimenpiteiden riittävyyttä tai lisätä merkittävästi talousveden laadun valvontaa. Myös esimerkiksi hautaamiseen liittyvät valvontatehtävät voivat korostua tilanteissa, joissa normaalitilanteessa käytettävissä olevat resurssit eivät riitä ruumiiden säilyttämiseen ja käsittelyyn. Vakavissa tartuntatautiepidemioissa terveydensuojeluviranomainen osallistuu myös tartuntatautilain nojalla annettujen rajoitusten valvontaan, joka lisää terveydensuojeluviranomaisten resurssitarvetta. Tilanteessa, jossa kunnan terveydensuojeluviranomainen luopuu jostakin lakisääteisestä tehtävästään, voi väestön perustuslaillinen oikeus terveelliseen ympäristöön vaarantua. Kunnan terveydensuojeluviranomaisen luopuessa tietyistä lakisääteisistä tehtävistään poikkeusoloissa voi myös perustuslain 21 §:ssä tarkoitettu oikeus saada asiansa käsiteltyksi asianmukaisesti ja ilman aiheutonta viivästystä lain mukaan toimivaltaisessa viranomaisessa, tilapäisesti vaarantua. Pitkään jatkuvissa häiriötilanteissa ei voida pitää hyväksyttävänä sitä, että kunnan terveydensuojeluviranomainen luopuu lakisääteisistä valvontatehtävistään pitkiksi ajoiksi vain valvontaviranomaisen omaan harkintaan perustuen. Koska terveydensuojeluun liittyvistä tehtävistä luopumiseen liittyy väestölle syntyvän terveyshaitan vaara, on säännös välttämätöntä sisällyttää valmiuslakiin.

Energia-, vesi-, ja jätehuollon turvaamisesta säädettäisiin luvussa 17. Luvussa säädettäisiin toimivaltuuksista, joilla pyritään turvaamaan energia-, vesi- ja jätehuollon toiminnan jatkuvuus myös poikkeusoloissa. Tietyt poikkeusoloskenaariot voivat johtaa edellä mainittujen toimintojen vaarantumiseen, joka puolestaan voi vaarantaa väestölle välttämättömien hyödykkeiden saatavuuden ja näin ollen vaikuttaa myös väestön elinmahdollisuuksiin. Esimerkiksi Maa- ja metsätalousministeriölle säädettäisiin toimivaltuus velvoittaa vesihuoltolaitosta luovuttamaan vettä vedenjakelualueensa ulkopuolelle, luovuttamaan välttämättömiä kemikaaleja tai muita hyödykkeitä ministeriön osoittamalla vesihuoltolaitokselle sekä toimittamaan vesikäymälän huuhteluun soveltuvaa vettä, jos talousvettä ei voida jakaa verkostossa. Lupa- ja valvontavirastolle säädettäisiin toimivaltuus velvoittaa jätehuollon toimijaa suorittamaan ihmisen terveydelle vakavan vaaran tai haitan ehkäisemiseksi välttämättömiä jätteen käsittelyä ja kuljettamista koskevia tehtäviä

Ruoantuotannon turvaamisesta säädettäisiin luvussa 19. Luvussa säädettäisiin mm. Maa- ja metsätalousministeriön toimivaltuuksista antaa toimijoille velvoitteita, jotka ovat välttämättömiä mm. alkutuotannon ja elintarviketuotannon turvaamiseksi. Toimivaltuuksien keskeisenä tarkoituksena on poikkeusoloissa taata ihmisille välttämätön ravinnontuotanto. Toimivaltuuksien soveltamisessa olisi kyse myös toimenpiteistä, joilla voitaisiin suojella väestön terveyttä laajalle levinneessä zoonoosissa, eli eläimistä ihmisiin levinneissä tartuntataudissa. Toimivaltuudet mahdollistaisivat asettamaan elinkeinonharjoittajille velvoitteita, joiden soveltaminen voisi olla välttämätöntä hallitsemaan tarttuvien tautien leviämistä. Ruokavirasto valvoisi pykälän nojalla annettujen velvoitteiden noudattamista.

Ympäristöterveydenhuollon päällikkö

Ympäristöterveysjaoston antaa asiasta seuraavan lausunnon:

1 luku Yleiset säännökset:

Varautumisvelvoitteen laajentaminen koskemaan myös normaaliolojen häiriötilanteita on tervetullut muutos ja tulee parantamaan yleistä varautumista myös poikkeusoloihin.

2 luku Varautumisvelvollisuus:

Velvoite huolehtia riskinarvioinnin ajantasaisuudesta on tarpeellinen tarkennus varautumisvelvoitteisiin.

4 luku Poikkeusolojen hallinnan ohjaus ja hallinnon erityisjärjestelyt:

Viranomaiselle säädettävä velvoite varautua tiedottamaan väestöä tehostetusti merkittävissä häiriötilanteissa sekä poikkeusoloissa on tarpeellinen ja viranomaisten varautumista parantava lisäys valmiuslakiin.

6 luku Hallinnon järjestäminen:

Kuntien yhteistyössä järjestämien viranomaistoimielinten kiireellisten tehtävien turvaamista voi olla hyvä tutkia myös valmiuslakia uudistettaessa. Esimerkiksi terveydensuojelu- ja elintarvikevalvonnan viranhaltijoiden kiireellisenä antamat määräykset on alistettava ensi tilassa kuntien yhteisen viranomaistoimielimen käsiteltäväksi. Jos kuntien yhteinen toimielin ei poikkeusoloissa pysty hoitamaan tehtävänsä, ei asianosaisella ole mahdollisuutta hakea muutosta määräykseen eikä määräys tule lainvoimaiseksi.

8 luku Työvelvollisuus:

Lakiluonnoksen mukaan työvelvollista ei voitaisi määrätä hoitamaan sellaisia tehtäviä, joiden hoitamiseksi on muualla sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännössä säädetty erityiseksi edellytykseksi virkasuhde. Tämä sulkee työvelvollisuuden ulkopuolelle kaikki ympäristöterveydenhuollon valvontatehtävät.

Ympäristöterveydenhuollon yksiköt ovat pieniä ja merkittävissä elinympäristöön liittyvissä poikkeusoloissa niiden henkilöstöresurssit eivät alkuvaiheessa riitä. Valmiuslain valmistelussa olisi hyvä tutkia mahdollisuutta velvoittaa ympäristöterveydenhuollon viranhaltijoita tarvittaessa suorittamaan ympäristöterveydenhuollon piiriin kuuluvassa lainsäädännössä tarkoitettuja tehtäviä (kiireelliset tarkastus-, näytteenotto- ja mittaustehtävät) toimialueensa ulkopuolella alueella, jolle on julistettu poikkeusolot. Erityinen tarve lisäresurssille olisi esimerkiksi rajattua aluetta koskevan merkittävän säteilytilanteen jälkivaiheessa. Vaihtoehtoisesti velvoite tai keskusviranomaisen oikeus määrätä asiasta voitaisiin säätää normaaliolojen lainsäädännössä (vrt. Eläintalaki 76/ 2021, 69 §).

14 luku Sosiaali- ja terveydenhuollon turvaaminen:

Terveydenhuoltolain (1326/2010) 21 §:n mukaan

Ympäristöterveydenhuollosta säädetään terveydensuojelulaissa (763/1994), elintarvikelaissa (297/2021), tupakkalaissa (549/2016) ja eläinlääkintähuoltolaissa (285/2023). Edellä mainittujen lakien lisäksi kuntien ympäristöterveydenhuolto vastaa kunnalle säädetyistä

lääkelain (395/1987) mukaisesta valvonnasta (nikotiinikorvaushoitovalmisteiden myynnin valvonta). Sama ympäristöterveydenhuollon henkilöstö vastaa usein kaikista edellä mainittujen lakien mukaisista valvontatehtävistä. Sääntelyn tulisi mahdollistaa ympäristöterveydenhuollon voimavarojen kohdentaminen häiriötilanteen hoitamiseen ja korkeariskisempään toimintaan esimerkiksi säteilyvaaratilanteissa tai merkittävässä talousveden laatuun ja saatavuuteen liittyvissä häiriöissä, joissa tulee arvioida merkittävät resurssit mm. puhdistustoimenpiteiden riittävyyttä ja elintarviketurvallisuutta tai lisätä merkittävästi talousveden laadun valvontaa. Lakiehdotuksen 97 §:ssä tulisi Terveydensuojelua koskevien poikkeuksien sijaan säätää Ympäristöterveydenhuoltoa koskevista poikkeuksista ja ottaa huomioon mahdollinen tarve luopua poikkeusoloissa myös tupakkalain ja lääkelain tehtävistä sekä eräistä elintarvikelain kiireettömistä tehtävistä. Sekä terveydensuojelussa että elintarvikevalvonnassa tulisi olla mahdollista poikkeusoloissa luopua tarvittaessa ilmoitusten käsittelystä ja vähäriskisimpien kohteiden säännöllisestä valvonnasta. Lisäksi valmiuslaissa tulisi mahdollistaa luopuminen terveydensuojelulain 18 § ja elintarvikelain 9 ja 11 §:n mukaisten hyväksymishakemusten käsittelyaikavaatimuksista.

17 luku Energia-, vesi-, ja jätehuollon turvaaminen:

Uudet toimivaltuudet vesihuollon turvaamiseksi sekä jätehuollon turvaamiseksi ovat perusteltuja vakavien terveyshaittojen ehkäisemiseksi eräissä poikkeusoloissa. Terveydensuojelulain mukaisia velvoitteita voidaan kohdistaa vain terveyshaitan aiheuttajaan, kun esimerkiksi laajavaikutteisen säteilyonnettomuuden jälkeen on tärkeää saada puhdistusjätteet siirrettyä ripeästi alueelle, jossa ne eivät altista väestöä.

19 luku Alkutuotannon ja ruoantuotannon turvaaminen:

Luvussa annettaisiin Ruokavirastolle uusi koko maan kattava tehtävä valvoa Maa- ja metsätalousministeriön elintarviketoimijoille ruoantuotannon turvaamiseksi antaman velvoitteen noudattamista. Normaalioloissa Ruokavirasto valvoo teurastamoja ja luomutuotantoa. Muita elintarviketoimijoita valvovat kuntien elintarvikeviranomaiset elintarvikelain nojalla. Valmiuslaissa tulisi turvata Ruokavirastolle riittävät resurssit hoitaa poikkeusoloissa säädettäviä uusia ja mahdollisesti pitkäkestoisia tehtäviä.

Ympäristöterveysjaostolla ei ole muuta huomautettavaa asiasta.